

Olweus prevenció programja azt kínálja, hogy módszerével a zaklatás jelensége megelőzhető, illetve orvosolható, átfordítható. Könyvében sokat ír eredményeiről. Az olvasót némileg zavarhatja, hogy az eredmények bemutatása során a szerző elhallgat bizonyos lényeges információkat – például nem ismerhetjük azt a mérőeszközt, amelynek segítségével a zaklatásra utaló jelenségeket az adott gyerekközösségben méri –, mondván, azok szabadalmaztatott módszerének lényeges részei. Ugyanígy a kutatási módszertana is felvet kérdéseket.

Nem reménytelen persze az ezekhez való hozzájutás, mivel a szerző készségesen megadja e-mail címét, továbbá az interneten elérhető oldalakat. Igaz, ezeket lapozgatva kiderül, hogy egyetlen kérdéssort harminc dolláros egységáron lehet megvásárolni (ám legalább harminc darabot kell egyszerre belőlük megvenni), és természetesen az Olweus-féle tréningeknek is van szabályos tarifájuk.

Frissnek tekinthető kiadású könyve korábbi munkáinak felújított változata – részletesebben számol be az 1993. évi első kiadás óta bekövetkezett változásokról, amelyeket jelentős részben saját programja hatásának tulajdonít – érzékletes fekete-fehér fotókkal illusztrált, tartalmas gyakorlati útmutató. Elsősorban pedagógusok és szülők forgathatják haszonnal. (Olweus, Dan: [2006] *Bullying at School. What We Know and What We Can Do*. Blackwell Publishing, Malden et al 140 p.)

Karlovitz János Tibor

ISKOLAI KRIMINALITÁS AZ USA-BAN

A biztonságos tanulási környezet megteremtése és fenntartása az általános iskolától a felnőttképzésig alapvető fontosságú pedagógiai feladat, az eredményes tanulás előfeltétele, egyben záloga is. Elég az elmúlt hat hónap hazai médiahíreit felidézni, hogy nyilvánvalóvá váljon: az iskolai biztonság kérdésével már a didaktikai megfontolásokon túl más olvasatban is foglalkoznunk kell. Az iskolai erő-

szak egyre nagyobb számban nyilvánosságra kerülő és meglehetősen széles skálán mozgó hazai megnyilvánulásai egyértelművé teszik, hogy a jelenség, amely egy évtizeddel korábban nálunk még csak elszigetelten bukkant fel, és elsősorban a tengerentúlról, tőlünk nyugatabbról származó híryanagyokból vagy szakmai publikációkból vált ismertté, ma már tagadhatatlanul és visszavonhatatlanul hozzánk is „begyűrűzött”.

A tanuláshoz és tanításhoz biztonságos, bűnözés- és erőszakmentes környezetre van szükség. A bűnözés és az erőszak nemcsak a személyükben érintettekre van hatással, de bomlasztja az oktatási folyamatot, hat a kívülállóakra, magára az iskolára és az érintett közösségre egyaránt. Ezzel a bevezető gondlattal indul *Az iskolai bűnözés és biztonságmutatói: 2007* című jelentés, amely tizedik azon a kiadványok sorában, melyek az adott témakörben az USA Nemzeti Oktatási Statisztikai Központjának (National Center for Education Statistics, NCES) és Igazságügyi Statisztikai Hivatalának (Bureau of Justice Statistics, BJS) közös publikációjaként láttak napvilágot. Az oktatási és az igazságügyi tárca együttműködésének eredményeképpen évenkénti rendszerességgel megjelenő és az interneten is elérhető publikációk szándékuk szerint nem törekednek a téma kapcsán fellelhető információk teljes körű feldolgozására, és nem tesznek kísérletet az iskolai bűnözés és erőszak okainak feltárására sem.

Miben rejlik akkor e statisztikai kiadványok jelentősége, milyen igények hívják életre immár egy évtizede az újabb és újabb köteteket? A problémakörbe tartozó jelenségek átfogó statisztikai elemzése mögött kirajzolódó filozófia arra a meggyőződésre épít, hogy a maga eszközeivel a referenciaanyag elő tudja segíteni a probléma sokoldalú és alapos megismerését, az adatok mögött rejlő tendenciák felszínre kerülését, ami egyben kiinduló pontul szolgálhat a gyakorlati megoldásokhoz. A felvállalt cél a különböző forrásokból származó adatok szintézisével nyert hiteles információk közreadása, az iskolai bűnözés és biztonság aktuális jellemzőire vonatkozó országos adatokhoz való hozzáférés biztosítása, a tendenciák alakulásának folyamatos nyomon követése és az adatok rendszeres frissítése.

Kiket szólít meg a jelentés? Mindenkit, aki hivatalból, szakmai vagy személyes érintettség okán, vagy a téma iránti érdeklődéstől vezérelve többet szeretne tudni a vizsgált jelenségekhez kapcsolódó konkrétumokról, beleértve a politika és az oktatás szereplőit, a szülőket és a laikus állampolgárokat egyaránt.

A címben alkalmazott fogalomhasználat önmagában elgondolkodtató. Iskolai bűnözésen, kriminalitáson (*school crime*) – a glosszáriumban található szómagyarázat szerint – bármely szabályzat, rendelet vagy törvény megszegése, vagy bármely olyan cselekmény értendő, melyet a kormány a közérdek szempontjából sérelmesnek ítél, legyen az súlyos bűncselekmény vagy kisebb vétség. Az ilyen viselkedés járhat erőszakkal, vagy lehet erőszakmentes, irányulhat személy vagy tulajdon ellen. A cselekmények minősítésére a jelentés a gyűjtőfogalom szintjén a kriminalitás kategóriáját választotta, ami a probléma nyílt felvállalását jelenti, nem keres kevésbé riasztó hangzású, ugyanakkor a probléma súlyosságát is némiképpen enyhíteni látszó megoldást. Hazai forrásokban, hasonló értelemben, az *iskolai erőszak* kifejezéssel találkozunk, amely az amerikai kiadványban szintén előfordul, azonban külön kategóriaként, az „erőszakos” jelző pedig a cselekmények súlyosságának fokmérőjeként.

Az iskolai bűnözés kialakulásának megelőzéséhez, a hatékony problémakezeléshez és a biztonságosabb iskola eléréséhez vezető út első lépése az autentikus és megbízható információk megszerzése az iskolai kriminalitás természetének, előfordulási körének, összefüggéseinek feltárása révén. Nem könnyű feladat, mivel gyakran az elszigetelt extrém esetekre irányuló megkülönböztetett figyelem mellett háttérbe szorulnak a kevésbé kirívó, ám tömegesen jelentkező problémák. A tét nagy, hiszen akár tanulók, akár tanárok az érintettek, a trauma utóhatásai tartós következményekkel járhatnak. Az erőszakos cselekmények áldozataul eső tanulók esetében nemritkán magányosságérzet, depresszió, beilleszkedési zavarok lépnek fel, romlik tanulmányi teljesítményük, magasabb lesz köztük az iskolakerülők száma és a lemorzsolódási arány, fokozottabban válnak maguk is agresszív cselekedetek végrehajtóivá. A tanárok körében a pályaelhagyással mint va-

lós és lehetséges következménnyel kell számolni – tudjuk meg a jelentés bevezetőjéből.

Az alkalmazott rendezőelv szerint a kiadvány a vizsgált jelenségeket a súlyosabbtól a kevésbé súlyos felé haladva differenciált fejezetekbe rendezve prezentálja. Így kerültek első helyre a számarányukat tekintve ritkán előforduló, azonban az iskolát és a környezetében élőket sokkoló, az *iskolában történő, illetve az iskolával kapcsolatba hozható erőszakos halálesetek*, melyek áldozatai tanulók, tanárok, iskolai alkalmazottak vagy nem tanuló kategóriába tartozó más személyek.

A *tanulók és tanárok ellen elkövetett nem halálos kimenetelű cselekmények* körében legnagyobb számban lopás, könnyű testi sértés, és súlyos erőszakos cselekmények (erőszakos közösülés, szexuális zaklatás, rablás vagy súlyos testi sértés) fordulnak elő. A jelentés óvatosan fogalmazva ugyan, de némi javulást jelez. Míg a 12–18 év közötti korosztályban csökkent az áldozatok száma, az erőszak, a lopás, a drogok, és a fegyverek továbbra is problémát jelentenek az iskolákban. Néhány számadat segíthet a nagyságrend érzékeltetésében: 2005–2006-os tanévben az állami iskolák 86 százaléka jelentett legalább egy erőszakos cselekményt. 2005-ben a 9–12 osztályos tanulók nyolc százaléka számolt be arról, hogy fegyverrel fenyegették meg, vagy fegyver által okozott sérülést szenvedett az előző 12 hónap során. 25 százalék nyilatkozta, hogy az iskola területén kábítószert kapott vagy vett, míg ugyanabban az évben a 12–18 éves tanulók 28 százaléka volt a választást megelőző hat hónap során zaklatásnak kitéve az iskolában.

Figyelemreméltó megközelítést kínál a kiadvány az *iskolai környezet* vizsgálatára irányuló fejezetben. Az alsó- és középfokú iskolák teljes vertikumában történő adatgyűjtésbe iskolaigazgatókat, tanárokat, tanulókat vontak be. Nemcsak az erőszakos bűncselekmények alakulására voltak kíváncsiak, hanem azokat a jelenségeket is igyekeztek feltérképezni, amelyek jelenléte az iskolában előrevetíti a súlyosabb cselekmények elterjedését, illetve amelyek a prevenció szempontjából kiemelten kezelendők. Kirívó fegyelmi problémák, nagyfokú osztálytermi rendbontás, tanórák zavarása, faji feszültségek, tanárokkal szembeni tisztet-

letlen viselkedés, iskolai bandák jelenléte stb. tartoznak ebbe a körbe. Ez utóbbi jelenség például kimutathatóan elősegíti a kábítószerhez és fegyverhez (lőfegyver, kés, ütőfegyver) való hozzáférést az iskolában.

Az iskolai bűnözés társadalmi összefüggéseinek elemzését a kiadvány nem vállalja fel, de a szakemberek számára fontos kiinduló adatokkal szolgál. A jelentésben az iskola szegénységi szintjének meghatározásához az ingyenes vagy kedvezményes ebédre jogosultak számának alakulását veszik alapul, amiről megállapítást nyer, hogy az ingyenes arányban áll a fegyelmi problémák előfordulási arányával. Az elemzésből kitűnik, hogy legrosszabb helyzetben a városi nagy létszámú állami iskolák vannak, ahol például a bullying az iskolák 24 százalékában napi gyakorisággal fordul elő, csakúgy, mint a tanárokkal szembeni tiszteletlen viselkedés, ami ezen iskolák 18 százalékában napi vagy heti gyakorisággal tapasztalt jelenség.

Külön fejezetben foglalkozik a jelentés a *tettlelesség, fegyverhasználat, tiltott szerek (alkohol, marihuána) fogyasztásának kérdésével*. Nemcsak az iskola területére terjeszti ki a vizsgálatot, hanem általában vizsgálja a diákok viselkedési szokásait. Az iskolán kívüli előfordulások száma minden vizsgált kérdésben szignifikánsan magasabb, legkisebb különbség a tettlelesség esetében mutatkozik, legnagyobb eltérés pedig az alkoholfogyasztás esetében van. Az adatokból az is kiolvasható, hogy a marihuána nagyobb mértékben van jelen az amerikai iskolákban, mint az alkohol.

Az iskolai biztonság csökkenésének, illetve hiányának érdekes kísérő jelenségére hívja fel a figyelmet a *Félelem és elkerülés* című rész, amely egyrészt adatokkal szolgál a tanulók problémameérzékenységéről, másrészt arra figyelmeztet, hogy az iskolai hiányzás vagy egyes programokról való távolmaradás hátterében ilyen indíttatású önvédelmi attitűdök is meghúzódhatnak. Az adatok szerint 2001–2005 között az iskolások öt-hat százaléka érezte magát fenyegetett helyzetben az iskolában, biztonságérzetük az iskolán kívül ennél valamivel nagyobb. Hasonló arányokat tükröznek a válaszreakciók is: a támadástól féltő gyerekek úgy igyekeznek elkerülni a konfliktushelyzeteket, hogy kerülnek az iskolaépület olyan közösségi tereit, ahol leginkább védtelennek érzik magukat, vagy távol

maradnak a tanításról, kötelező órákról, szabadidős foglalkozásokról.

Az iskolák, köztük a leginkább veszélyeztetett állami iskolák túlnyomó többsége is *speciális biztonsági intézkedésekkel* igyekszik megelőzni a problémák eszkalálódását. Néhány a preferált módszerek közül: a belépő diákok és látogatók ellenőrzése; az ajtók iskolaidő alatti zárva tartása; a sportpályákra, udvarra való bejutás kamerákkal való ellenőrzése; egyenruha viselése; kitűzők, fényképes igazolványok, biztonsági kamerák, fémdetektorok használata, telefon elhelyezése az osztályokban; sportoló diákokon és az iskolán kívüli programok résztvevőin végzett drogtesztek; felnőttek, biztonsági őrök, rendőrök jelenléte.

A jelentés tanulmányozására az érdeklődő olvasó többféle megközelítést választhat: fejezetről-fejezetre haladva ismerheti meg a különböző típusú és súlyú cselekményekkel kapcsolatos komparatív vizsgálati eredményeket és szerezhet átfogó képet, vagy célzottan, bizonyos típusú cselekményekre fókuszálva is elindulhat. A felhasználóbarát struktúra mindkét esetben segítségére van a konkrét részletek vagy azok forrásainak megismerésében. Az egyes indikátoroknál található leíró magyarázatok részletes eligazítást adnak az érintett célcsoportokról, az információ forrásairól, a vizsgált változókról, az adatok alapján kirajzolódó tendenciákról, melyeket ábrák is illusztrálnak. Sokszor ezek apró betűs megjegyzéseiben is találhatóak lényeges információk. Az ennél specifikusabb részletek után kutatók a függelékben további, az USA államai, illetve az egyes problémaköröknél releváns egyéb szempontok (pl. iskolafenntartó, az iskola helye, nemek, etnikumok, korcsoportok stb.) szerint készített táblázatokból tájékozódhatnak. A glosszáriumban található definíciók mind a vizsgált erőszakos cselekményeket, mind a kutatási módszereket illetően segítik a pontos és egységes értelmezést. A jelentés részletesen tartalmazza mindazokat a statisztikai módszertani szempontokat, melyek megismerése főként az elsődleges forráshoz való hozzájutás igénye esetén bírnak jelentőséggel.

Az iskolai bűnözés szerencsére nem meghatározó eleme a magyar iskolák világának. Még nem, de az iskolai biztonság romlását jelző tendencia figyelemfelhívó, a megoldás nem kézen-

fekvő, úgy tűnik, hogy a pedagógia módszerei és eszközei önmagukban nálunk sem lesznek kellően hatásosak. Hogy megkíméljük gyerekeinket, a pedagógusokat és az egész társadalmat az erőszak iskolai továbbterjedésének prognosztizálható következményeitől, az USA-beli állapotot tükröző jelentés kapcsán szakembereknek és nem szakembereknek egyaránt van miről elgondolkodniuk. Nagyszámú hazai kutatási eredmény amerikaihoz hasonló színvonalú szintézisére lenne szükség, hogy elegendő

megbízható információ álljon rendelkezésünkre az adekvát cselekvési programok kidolgozásához. Ennek fényében olvasva a kiadványt üzenete időszerű, a vizsgálati eredményei és az azokból levonható következtetések tanulságosak, szakmai kvalitásai mintaértékűek.

(Indicators of School Crime and Safety: 2007. U.S. Department of Education, U.S. Department of Justice Office of Justice Programs. 227 p.)

Dobos Ágota

